

Iz duševne narodne zakladnice.

(Spisal *Ant. Zavadil.*)

Človeški duh je tako nadarjen in stvarjen, da pri vsem, karkoli s svojimi čuti zazna, hitro vpraša: Kaj je to? čemu? zakaj? odkod? Vsak pojav mu vzbuja pazljivost in radovednost, tem več, čim bolj je nenavaden in skrivnosten. Kjer pa ne najde ali ne umeva vzroka, tam si izmišljuje po svoje, tam mu deluje domišljija.

Narodna domišljija je prava čarovnica. Ima oči, ki vidijo skrivnosti nebes in gledajo skoz notrajščino zemlje; ima usta, iz katerih izcvetajo preproste pesmi kakor cvetje na njivah in travnikih, dišeče in sveže kakor sama pomlad. Ima usta, iz katerih se izliva veličastna pesem, kakor bi se porodila v navdušenem srcu pesnikovem; ima solze, težke kakor biseri, in nasmeh bolj lahke kakor metulji. Ima preprosto misel otrokovo in zraven um modrijanov.

Slovanski narodi so na vrhuncu tega duševnega delovanja. Domišljija slovanskih narodov v narodnih pesmih, basnih in pripovestih je močna, veličastna, preprosta in modra ob enem. Prepričajmo se, da je to resnično, ob nekaterih vzgledih.

Kako si Poljaki razlagajo stvarjenje sveta. Pred mnogo in mnogo leti ni bilo na svetu drugega kakor brezmerni prostor in voda. Le Bog je veličastno plaval nad vodami po pustem in temnen prosotru; ni bilo zemlje, ni bilo zvezd, ne živega bitja . . .

Zdajci zadoni po neskončni pustini božji glas: „Satan spusti se na dno morja in prinesi mi peščico peska!“

In hudi duh iz radovednosti vpraša:

„Čemu?“ in čakal je odgovora, predno je odšel.

„Ne vprašaj,“ odgovori Stvarnik, „le pojdi, in ko boš peska nabiral, reci: „Blagoslovi ga, Gospod!“

Vzkipele in zašumele so vode, kakor bi bila vanje padla žareča bakla, ko se je

hudič, jeze in gnjeva poln, da mu Bog prikriva svoje namene, vrgel v globočine morja. Pa kljubovaje Stvarniku se zopet prikaže in vnovič popraša:

„Čemu ti bo pesek, Gospod?“

„Pojdi in stori, kakor sem zapovedal!“ zadoni ostreje glas božji.

Vdrugič se vrže hudobni duh kakor lava v morje, pa še ne izpolni povelja; zaradi radovednosti prihrumi nazaj z enakim vprašanjem.

Sedaj se ga dobrotljivi Stvarnik usmili in reče satanu:

„Torej veš: iz tega peska ustvarim zemljo, in potem ljudi, in to zemljo izročim ljudem za prebivališče; sedaj veš, čemu mi pesek, zato ga hitro prinesi!“

Satanu so zažarele oči. Kakor kača je zdrsnil v brezno vodá, nad katerimi je ležala večna tema, in si mislil:

„Ogoljufam Boga. Tudi jaz bom imel svojo zemljo; naberem si peska v žrelo in za nohte, da ga ne bo videl; peščico oddam, drugo ostane meni.“

In storil je tako.

Ko se je prikazal iz globočin, je imel zaprto žrelo, ker se je bal izpregovoriti, da bi se mu pesek ne izsul in se bi ne izdal pred Stvarnikom. Oči so mu od veselja žarele, ker si je mislil, da je ogoljufal Boga in da bo imel svojo posest, svojo zemljo in svoje ljudi.

Nato Bog vzame pesek v roke, blagoslovi ga in vrže na površje vodá. Hipoma začno peščena zrna rasti in se družiti, in morje se je kmalu pogrnilo z zemeljsko skorjo.

Pa tudi v satanovem žrelu je začel pesek kipeti in rasti. Moral ga je hipoma izbljuvati, in kamor je padel blatni, grdi pesek iz njegovega žrela, tam so postala močvirja in huda jezera, nezdravi otoki in skalovja,

na katerih še dosedaj najrajši prebiva hudi duh.

Kako razlaga Slovak, zakaj je njegova domovina tako skalovita in nerodovitna. V začetku je letel Bog v zračnih višinah in nesel v predpasniku pred seboj pesek za zemljo. Kjer je sam razsipaval, so postale ravnine, doline in rodovitno polje. Pa hudič je za njim prihrumel in hotel siloma kaj dobiti zase. Pretrgal je torej predpasnik in iz njega se je izsula sama skala. Takrat je bil Bog ravno nad slovaško krajino. Od tod so tatranske skale. Zato je pri Slovakih pregovor, če zagleda skalnato strar: „U nás Pánu Bohu, ked' zem sial, roztrhla se zástera!“

Zakaj ima grlica okoli vrata obvoj? Mati Božja je hotela, da bi ji grlica zibala sveto dete. Pa grlica, vsa nemirna, ni hotela zibati in je vedno uhajala. Zaradi tega jo je Marija privezala za grlo k zibelki, in od onega časa nosi obvoj.

Zakaj trepetlika vedno trepeče? Rusi pripovedujejo, da je bil križ Kristusov iz trepetlikovega lesa, zato je drevo obsojeno, da se na veke trese.

Poljaki si pa ta vzrok razlagajo tako:

Ko je šla Mati Božja čez gore v daljnji Egipt, je hotela sredi poti počiti in dete vnovič poviti. Vse se ji je priklanjal, vsa zelišča, vsa drevesa, le trepetlika ne, ker se je bala, da jo Herodež poseka, ako bi zvedel, da je Marijo s svojo senco ohladila in okrepcala.

Drugače pa je storil radodarni leščnik. Ko je Marija žalostna odhajala od nehvaležne trepetlike, obloži jo leščnik s svojimi vejami in ji poskrbi potrebnega počitka. Zato je postal rodovit grm. Strela nikdar vanj ne udari, in človek se v burji varno podenj skrrije. Nehvaležna trepetlika pa se od tistega časa trese, in slednjič jo je še osramotil Judež, največji izdajica sveta, ko se je na njej obesil.

Srbska legenda pa pravi tako: Nekdaj sta v cerkvi pela sveti Peter in sveti Miklavž, in sestri Marija in Angelina sta odpevali. Vse je potihnilo in poslušalo, le

blebetava trepetlika ni obmolknila. Zato jo je Marija preklela: „Vsako drevo naj svoj sad rodi, le ti ostani brez njega trepetaje po letu in po zimi do sodnjega dne.“

Zakaj kukavica nima gnezda in vedno kliče žalostno: kuku, kuku? Gnezda nima, tako pravi češka pravljica, za kazen, ker je na praznik Marijinega oznanjenja nosila za gnezdo, dočim so vsi ptički mirovali in ta dan praznovali.

Vzrok njenega žalostnega kukanja v obče vsi Slovani razlagajo jednako, da je kukavica deklica, izpremenjena v tico.

Čehi pripovedujejo: Bila je lepa deva; stariši so bili že dolgo pod gomilo, ostal ji je le brat, katerega je čez vse ljubila. Pa tudi ta ji umre, in nesrečna deva je dolgo, dolgo klečala jokaje pri grobu in se ni dala pomiriti. Slučajno je šel memo Kristus in jo vprašal, za kom toliko žaluje. Deva ga ni poznala in mu je vse potožila. Kristus ji je iz usmiljenja rekel: „Išči si brata po svetu, kliči ga“ in jo izpremenil v kukavico.

Jednako Srbi. Kukavica je bila prej žena, ki je za rajnim bratom tako dolgo jokala in žalovala (srbski: kukala), dokler se ni izpremenila v tico. Zato se Srbinja, kateri je umrl brat, razjoče, ako sliši kukavico.

Pri Čehih nahajamo še drug vzrok. Pred časi je imela kukavica na glavi krono, pa udeb (smrdokavra) jo je za njo ogoljufal. Ko so namreč tice obhajale ženitnino, je bil udeb povabljen za druga in si je od kukavice izposodil krono. Ta mu je ugojala tako, da je ni vrnil. Odtlej je nanj kukavica jezna in ga zmerja: „kluku, kluku!“ (goljuf, zvit tič.) Udeb odgovarja: Idu, idu (idem, grem), pa ne gre, vsaj s krono ne nazaj.

Bolj znana med Slovani, tudi med Nemci, je pripoved o krivokljunu.

Ko je Kristus trpel na križu, je priletel tiček in mu iz usmiljenja hotel izdreti žeblje, s katerimi so bile prebodene Izveličarjeve roke in noge. Zastonj se je trudil izdreti žeblje; a v spomin na to se je tičku kljunec skrivil.

Tako usmiljen pa ni bil vrabič, o katerem Rusi pripovedujejo, da je nad umira-

jočim Izveličarjem vedno klical: „Živ, živ, živ —“ in s tem hotel izdati, da Kristus še ni umrl, češ, naj ga še dalje mučijo. Zato je preklet, ima zvezane noge in s svojim nestrpnim: „živ-živ“, še sedaj nadleguje ljudi.

Ukrajinska pripovedka razklada, zakaj ima zajec prikrajšan rep. Lisica in zajec sta bila poslana po mrtvo in živo vodo. Nazaj gredé je lisica srečno pretekla med pritiskajočimi skalami, le zajec se je zamudil. Skale so mu pritisnile in odtrgale rep.

Tako si tudi ljudstvo razlaga, zakaj ima zajec preklani ustni. Blagohotni mesec je poslal zajca k človeku, naj mu sporoči to-le: Kakor jaz umrem pa vstanem, tako boš tudi ti umrl, pa od mrtvih vstal. Pa zajec je to naročilo po poti vse zmešal in povedal narobe: Kakor mesec umre pa ne vstane, tako boš tudi ti umrl, pa ne boš več vstal. Ko je to povedal človeku, se je vrnil in mesecu naznanil, kako je izpolnil poslanstvo. Razsrjeni mesec je vrgel na neumnega zajca sekuro in mu z njo presekala ustni — in to je zajcu ostalo. Nekateri še pravijo, da je potem zajec zbežal in še zmeraj

beži; drugi pa, da je iz srda mesecu obraz razdrupal in razpraskal, in od tistega časa se vidijo proge in brazde na mesečnem obrazu.

Zakaj se skrivajo v jeseni kače v zemljo? Kačam je znano prokletstvo božje. Zato splezajo vsako leto na dan Marijinega rojstva na drevesa in poslušajo, ali se bo kaj dobrega o njih pridigalo. Ker se to nikdar ne zgodi, splezajo žalostne in osramočene nazaj z dreves in se skrijejo v zemljo, razven onih, ki so kdaj pičile človeka; take se morajo vse tako dolgo plaziti po zemlji, tudi po zimi, dokler jih kdo ne ubije.

Zakaj ima sova mačjo glavo? Pri Čehih je znana ta povest: Kot otrok se je Kristus večkrat igral z drugimi judovskimi otroki. Gnetel je iz ilovke tičke in jih izpuščal v zrak. Tički iz njegovih svetih ročic so izletali živi, veselo žvergoleč, tički drugih otrok pa so ostajali mrtvi.

Tako je iz Kristusovih rok izletel slavček, senica in celo krdelo pevskih tičkov. Ko so pa to videli judovski otroci, so prosili Kristusa, naj vendar oživi nekaj, kar so bili oni zgnetli. Storil je to: ilnata pošast je oživela in z vriščen je odletela — sova.

Književnost.

Slovenska književnost.

Ustavoznanstvo. Izdalo in založilo „Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani“ v proslavo petdesetletnice slavnega vladanja Nj. cesarskega in kraljevega Apostolskega Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Spisal Fr. Orožen, profesor na c. kr. učiteljski v Ljubljani. Z 51 slikami državnih in deželnih grbov, redov in odlikovanj. Mehko vezana knjiga stane 1 gld. V Ljubljani. Natisnila Rud. Miličeva tiskarna. 1899. 8°. — Knjiga obdeluje avstrijsko ustavo in državno uredbo, zato je naslov: „Ustavoznanstvo“ prenedoločen in bi se moral glasiti: „Avstrijsko ustavoznanstvo“ ali „O avstrijski ustavi“. Razkazuje nam postanek in razširjanje naše države, opisuje grbe avstrijskih dežel, označuje posamne štadije naše ustave, zlasti natančno poslednje dogodke; nadalje razpravlja o pravicah in o dolžnostih državljanov, o vladi, o ministerstvih v poslednjih

dvajsetletjih, o domovinski pravici, o državnem denarstvu in davkarstvu, naposled še o šolstvu avstrijskem. — Tu je obilno tvarine za vsakega Avstrijana. Državljan naj rad izpolnjuje svoje dolžnosti do države, a naj pozna in brani tudi svoje pravice. Zato je ta knjiga potrebna za vsakega omikanega Avstrijca, ki hoče razumeti časopise, govore, politično gibanje, politične pravice. Razlaga je dobroumevna, podatki so — kolikor smo mogli opaziti — točni, pač pa ne najnovejši. Jezik je večinoma lep in čist. — Naposled še omenimo, da je knjiga mnogim že znana zato, ker je pretiskana iz „Učiteljskega Tovariša“.

„*Naš dom*“. Zbirka povesti, pesmi in narodnega blaga, zanimivosti itd. III. zvezek. Vojna leta 2000. Doma in na tujem. V Celji leta 1899. Uredil, izdal in založil Dragotin Hribar. 8°. Str. 153. Cena 25 kr. — V tem zvezku „Našega doma“ nam podaja izdajatelj dva spisa. Prvi nam v podobi sanj